

ВЕРСКИ ОБЈЕКТИ И КУЛТУРНО - ИСТОРИСКИ СПОМЕНИЦИ ВО СТРУМИЦА И СТРУМИЧКО

I. ИСТОРИЈАТ НА ВЕРСКИТЕ ЗАЕДНИЦИ

Струмица и струмичкиот регион отсекогаш бил крстопат низ историјата, каде поминувале многу народи и се случувале многу важни историски настани. Од аспект на религијата, струмичкиот регион ни претстава регион, каде населението припаѓа на неколку верски заедници. Сите овие заедници, за потребите на своите верници имаат изградени верски објекти.. Првите христијански заедници потекнуваат од IV век и можеме да ги видиме остатоци од тогашните верски храмови кај денешните цркви „Св. 15 Тивериополски свештеномаченици“ и манастирот „Св. Леонтиј“ во Водоча. Доминатна религија е православното христијанството и најголем дел од верските објекти во струмичкиот регион, припаѓаат на православната верска заедници. Најпознати верски објекти и големи туристички атракции се манастирите во Велјуса и Водоча, а значајна е и црквата „Св. 15 Тивериополски свештеномаченици“ посветена на светците заштитници на градот Струмица.

Втора по големина верска заедница е муслиманската заедница, чии што почетоци на овие простори датираат од XIV век и доселувањето на Турците. Освен православни христијани, во струмичкиот регион од XIX век имаме припадници и на други христијански религии, како што се: католичката, евангелско-методистичката, црквата на Јеховини сведоци и други помали заедници. Бискупот на католичката црква во Македонија, д-р Киро Стојанов е од овие простори тука. Центарот на евангелско – методистичката црква е исто така во Струмица, а дел од оваа христијанска вера бил и покојниот македонски претседател, Борис Трајковски.

ПРАВОСЛАВНИ ВЕРСКИ ОБЈЕКТИ

Православното христијанство е доминантна религија во Струмица и струмичкиот регион, така да најголемите манастири и цркви припаѓаат на оваа религија. Во Струмичката епархија се наоѓаат познатите манастири во Велјуса и Водоча од XI век, кои претставуваат ремек дело на византиската архитектура од тој век. Освен овие манастири, денес имаме и нови манастири во: Ново Село, Хамзали и Банско, каде живеат и се молат членови на монашките братства и монашки сестринства. Освен манастири во струмичкиот регион во секое населено место има и православна црква. Најголем дел од црквите потекнуваат од втората половина на XIX век. Локални светци и заштитници на градот Струмица се Светите 15 Тивериополски свештеномаченици, чиј што празник градот го празнува на 11 декември. Исто така, позната по својата архитектура е и црквата „Св. Кирил и Методиј“. Подолу во текстот издвојуваме дел од најзначајните и најубавите струмички цркви според својата архитектура, икони и иконостаси.

Манастир „Воведение на Пресвета Богородица Елеуса” - Велјуса

Манастирот „Воведение на Пресвета Богородица Елеуса“ се наоѓа во селото Велјуса на околу 7 км. западно од Струмица и е подигнат на бигореста карпа. Манастирот е основан во 1080 година од сопствени средства на монахот Мануил, кој подоцна станал струмички епископ. Во манастирот има две мермерни архитрава кои се поставени на влезот на манастирот. На првиот мермерен архитрав е запишано (на грчки): „Се обнови од основа овој храм на Пресвета Богородица Милостива (Елеуса) од монахот Мануил, којшто стана епископ на Тивериопол во годината 6588 (1080) индикт 3“. Манастирот во XIII век паѓа под управа на светогорскиот манастир Ивиرون со што ја губи својата независност. Тој останува под управа на овој манастир се до 1913 г. кога неговите монаси напуштајќи го овој манастир го запалиле, при што бил уништен голем дел од фрескоживописот. Манастирот ја има зачувано својата изворна архитектура и претставува единствен таков објект од XI век во Македонија. На јужната фасада на храмот под тремот се наоѓа велјускиот крст. На западната фасада над влезот во манастирот е претставата на Мануил, кој го држи во рака Велјускиот манастир. Живописувањето е извршено во три фази: првата - 1085 г, втората – 1164 г и третата во XIX век, која е неканонска. Во јужната купола посветен на св. Спас е претставен Исус Христос Емануил, како 12 годишно дете. Во наосот на црквата се наоѓа реконструкција на мермерната олтарна преграда, а подот е мозаичен со геометриски претстави. Денес во манастирот живее монашкото сестринство на струмичката епархија, а постојат и придружни објекти: саат кула, фурна, ан и параклис (мала црква) посветен на св. апостол Павле и св. Григориј Палама.

Комплекс водочки цркви „Св. Леонтиј“ – Водоча

Комплексот на водочки цркви „Св.Леонтиј“ се наоѓа на околу 4 км западно од Струмица во селото Водоча. Најстар објект овде е ранохристијанската базилика, која потекнува од V и VI век. Комплексот на водочки цркви ги сочинуваат три цркви. Најстара е источната трикорабна куполна црква изградена VII-IX век, која била разурната по пропаста на Самуиловата држава. Западната мала крстовидна куполна црква е изградена во периодот 1018-1037 год. и е посветена на Богородица Елеуса-Воведение. Фрескоживописот од оваа црква го сочинуваат фреските на ѓаконите Исавриос и Евплос, фигури на светители, Циклусот на Главните црковни празници и сцени од „Детството и животот на Пресвета Богородица“. Средната куполна црква е најголема и претставува епископска црква, што се заклучува според синтроносот во олтарната апсида. Таа е подигната кон крајот на XI и почеток на XII век и е посветена на Св. Леонтиј, маченик убиен во времето на римскиот цар Веспасијан (69-79) поради прифаќање на христијанството. Од фрескоживописот на оваа црква се зачувани фрески со претстави на шест Архиепископи и фреската на Св. 40 севастиски маченици. Во самиот комплекс се истражени две манастирски бањи, конак со стопански придружни објекти и богатата средновековна некропола со над 1000 гробови од XIII па сè до XX век. Црквата во XIII век била срушена по што била напуштена и во нејзина близина тогаш никнала богатата средновековна некропола. Врз остатоците на темелите од поранешните цркви е извршена реставрација во 1979 год. и денес е јасно забележливо по оловната преграда до каде биле остатоците. Во 1996 г. овде е обновено монаштвото, а денес овде живее монашкото сестринство на струмичката епархија.

Комплекс цркви „Св. 15 Тивериополски свештеномаченици“ –Струмица

Комплексот цркви „Св. 15 Тивериополски свештеномаченици“ се наоѓа во источниот дел на градот Струмица. Најстар објект е ранохристијанската базилика, која била трикорабна и подигната во V век, чиј под е украсен со полихромен мозаик на кој е претставен крст. Таа е подигната врз гробовите на Св. 15 Тивериополски свештеномаченици. Најверојатно во VI век, во времето на Јустинијан (527-565) бил изграден крстовиден храм мартириум, врз рушевините од базиликата, но и овој храм ќе биде уништен за време на аваро - словенската инвазија (крај на VI - почеток на VII век). Над оваа црква е изградена друга крстовидна црква во IX-X век. На нејзиниот западен калкан е насликан заедничкиот портрет на мачениците, додека на северниот и јужниот ѕид се насликани крстови, ова воедно претставува еден од најстарите фрескоживописи во Македонија (IX-X век). Храмот се споменува и во Грамотата на српскиот крал Стефан Душан, од 1348-1352 г. , со кој се подарува на манастирот „Св. Архангел Михаил и Гаврил“ кај Призрен. Во османлискиот период храмот бил разрушен, за да во 1921 г. култот бил обновен преку подигнување на една мала капела. Во 1972 г. при копањето на темелите за изградба на нова црква, се пронајдени темелите на старите храмови. Во 1974 г. била завршена новата црква која е еднокуполна и еднакорабна, а во 1976 г. бил поставен и дрвениот иконостас. Во склоп на комплексот се наоѓа конак од отворен тип.

Галеријата на икони се наоѓа во долниот дел на црквата ”Св. 15 тивериополски свештеномаченици”. Галеријата е формирана во 2000 година и за неа се грижи НУ Завод и Музеј – Струмица. Галеријата содржи 67 икони, плаштеница „Оплакување Христово“, црквено – богослужбени книги, кандила, чинии и свеќник. Највредна икона е „Пресвета Богородица со Исус Христос“, од XV век, која е донесена од манастирот „Св. Богородица Елеуса“ – Велџуса. Автори на овие икони се повеќе автори меѓу кои ги издвојуваме: Григориј Пецанов, Гаврил Атанасов – Беровски, Иван Ангелов и К. Меланикос.

Соборна црква „Св.Кирил и Методиј“ – Струмица

Соборната црква „Свети Кирил и Методиј“ е двоолтарна црква. Долниот олтар е подрумски и тој е посветен на Светите 15 Тивериополски свештеномаченици. Долната црква отпочнала да се гради во 1750 г. од струмичкиот владика Паисиј, а завршена е во 1760 г. Иконостасот е изработен од дабово дрво и овде се наоѓаат моштите на св.Василиј Велики и св. Теофан Начертани. Во долната црква се наоѓа гробот на егзархискиот митрополит, Герасим, кој е иницијатор на изградбата на горната црква, која е посветена на Св. Кирил и Методиј. Тој успеал да изнајде средства од светогорскиот манастир „Св. Пантелејмон“, кој е руски манастир, па одовде е и рускиот изглед на црквата. Иконостасот е изработен од липа од страна на мајсторот на дебарската школа Нестор Алексиев во 1935 година. Иконописот го изработиле зографите Григориј Пецанов од Струмица, Гаврил Атанасов од Берово и Д.А. Папрадишки, а имало и други анонимни автори. Црквата својот денешен изглед го добива во 1905 година.

Манастир “Св. Пророк Илија” - Струмица

Манастирот се наоѓа на планината Еленица на 4 км. од Струмица. Се претпоставува дека манастирот е изградена при крајот на XVI век, што може да се заклучи од иконите што потекнуваат од тој период. Овде е пронајдена и камен - плоча (денес изгубена) со старословенско писмо, која ако не била донесена овде, тогаш манастирот би датирал од многу порано. Манастирот бил срушен во текот на неговото постоење и во 1923 г. на истите темели бил поново подигнат и проширен во периодот од 1975 г. до 1984 г. Манастирот е еднокуполен со претстава во куполата на Исус Пантократор (Вседржител), во пандантифите се претставени четворицата евангелисти: Марко, Матеј, Јован и Лука. Иконостасот на манастирот е изработен во дрво. Во склоп на црквата денес егзистираа коначи.

Црква „Св. Димитриј и Св. Григориј Палама“ – Струмица

Црквата е градена во византиски стил и првата служба е одржана за Божиќ 2002г., а осветена е на 8.11.2003 г. Иконостасот првин бил изработен од костен, за потоа да е заменет со мермерен. Св. Григориј Палама е заштитник на струмичката епархија, а и заштитник на монасите. Моштите на двајцата светци се наоѓаат во нивните цркви во Солун.

Црква „Св. Параскева“ – Трибичино

Црквата Св. Параскева во селото Трибичино е лоцирана 15 километри северозападно од Струмица. Таа била изградена во 1871 година на еден рид, на местото на средновековна некропола. Се состои од еден брод и е доста мала во големина. Податоците за неговите основачи, времето на нејзината изградба и сликарството може да се најдат над западната врата во нејзината внатрешност. Она што ја прави оваа црква уникатна е фактот дека таа е составена од еден кораб кој целосно е живописан во внатрешноста. Важно е да се спомене и уметничката вредност на 26-те икони на иконостасот плус трите бесценети икони. Фреските и иконописот потекнуваат од периодот меѓу 1875 и 1882 година и претставуваат уникатен уметнички квалитет меѓу еднокорабните цркви во регионот на Струмица. Сликарите Григор Петров од селото Тресонче, близу Дебар и Григор Пецанов од Струмица создале бои и содржини кои сеуште ги поседуваат нивните оригинални уметнички потенцијали. Уметничкиот израз на иконата и фреско-живописот во оваа црква е врската со духовното и уметничкото творештво во Македонија и Струмица чии корени датираат уште од IX и XIII век,

Црква „Св. 40 севастиски маченици” – Банско

Црквата се наоѓа на 1,5 км северно од селото Банско и денес е зачувана во висина од 1-1,5 метри. Црквата е посветена на култот на Св. 40 севастиски маченици (пострадани 320 год.) со што е единствена во Македонија од тој период, а фрески на мачениците има уште во црквите: „Св. Леонтиј“ - Водоча, „Св. Софија“ - Охрид и во Морозвизд. Таа е градена како епископска црква, а тоа го дознаваме од остатоците од синтроносот (местото каде што стоел епископот). Според архитектонската градба и остатоците на фрескоживописот црквата оквирно се сместува во XII-XIII век, а била доградувана и во османлискиот период. Црквата има основа на слободен крст, со голем простор што го зафаќаат: проскомидијата и ѓакониконот, а нејзиниот иконостас бил мермерен. Покрај црквата е откриена некропола во која се откриени наоди карактеристични за XIII век

Црква „Свети Цар Константин и Елена“ - Мокрино

Црквата е изградена во 1876 година благодарение на месното население со нивни доброволни прилози и акции. Црквата има дрвен иконостас со прекрасно изработени царски двери и крст на врвот од иконостасот. Таа е живописана од страна на зограф од Мелник во времето кога е подигната. Богослужбата овде се вршела на грчки јазик, поради силното патријаршиско движење. Имињата на светците на фреските биле напишани на грчки јазик, поради што за време на Втората Балканска војна, кога Бугарите го освоиле овој крај, бугарските војници со своите штитови ги избришале грчките букви. Бугарскиот командант кој го направил тоа дело, како што велат старите луѓе од селото, останал нем и глув, како божја казна за ова злодело. Дури по палењето на свеќи во оваа црква од страна на таткото на командирот по неколку години, командирот пак можел да зборува и слуша. Црквата е една од најубавите цркви од XIX век, во цела струмичка околина.

Црква „Св.Атанас“ – Босилово

Црквата е изградена во 1842 година и претставувала една од првите цркви во струмичкиот регион. Таму е најдена Плаштеницата (прекривка што го симболизира прекривањето на мртвото тело на Исус Христос, кога бил симнат од крстот), која денес се чува во Галеријата на икони во Струмица, а била донесена од Русија и датира од XIX век. Во Галеријата на икони има уште неколку икони што потекнуваат од оваа црква, а се насликани во XIX век. Оваа црква восхитува со нејзиниот иконостас кој претставува вистинско ремек-дело. Се наоѓа во центарот на Босилово, зад општинската зграда.

Црква „Св. Георги“ - Ново Село

Црквата „Св. Георги“ е изградена во 1842 година, како една од првоизградените селски цркви во струмичкиот крај. Црквата ја зографисал Андон Петров од селото Гари, Дебарско. Во оваа црква, најпрво се почнало со богослужба на црковнословенски јазик. Иконостасот е изработен од дрво и на него иконите се наредени во 4 реда, а интересни се царските двери со претстава на Благовестие. Иконостасот завршува со прекрасен дрвен крст со претстави на два змеја и две птици. Некои од иконите биле насликани од зографот Никола Михаилов од Крушево. Интересен е владичкиот трон во чија внатрешност е инкорпорирана икона на Исус Христос, а додека светиот трон е направен во 1864 година. Во куполата е претставен Богот Отец. Во подкуполниот простор имаме фрески на поединечни светци, додека пак на ѕидовите во црквата можат да се видат фрески со претстави на животот на Исус: Страсти Христови (Јуда го издава со целив Исус), Христос претвора вода во вино, Вознесение Христово и Крштевање Христово на реката Јордан. Во дворот на црквата се наоѓа кристлиница и камбанарија. t

Црквата „Свети Панталејмон“ - Мокриево

Црквата е изградена 1870 година, а зографисана е во 1874 година од страна на Андон Петров од селото Гари, Дебарско. Црквата има дрвен иконостас и на него во три реда се подредени иконите, а на врвот на иконостасот се издига прекрасен крст на кој е испишана 1874 година, што индицира дека тогаш е направен иконостасот. На царските двери е прикажано Благовестието (Архангел Гаврил и кажува на Марија дека ќе го роди Христос). Во црквата има и прекрасен дрвен владички трон. Во куполниот простор имаме претстава на Вседржителот, како старец. Во поткуполниот простор се наоѓаат фрески чии натписи се на грчки јазик. На овие фрески се претставени делови од животот на Исус Христос (Рождество, Поклонувањето на мудреците, Влегувањето во Ерусалим, Крстењето во водите на Јордан, Распетието, Воскресение). Во дворот на црквата се наоѓа и крстилница изградена 2001 година. Селска слава е на верскиот празник Св. Панталејмон на 9 август.

Црква „Св. Троица“ – Смолари

Црквата е изградена 1872 година и има прекрасен дрвен иконостас, со убаво изработени царски двери, крст на врвот на иконостасот и владички трон. Црквата е живописана од страна на Григориј Пеџанов од Струмица во 1897 година. Фреските на црквата се добро зачувани. На нив можеме да видиме сцени од Библијата: Раѓањето на Исус Христос, Тајната вечера, Фаќањето на Исус Христос, Распнувањето на Исус Христос, Смртта на Богородица, сцена со сиромашниот Лазар. Крвот на црквата бил уништен при бомбардирање на селото од страна на Бугарите во Втората светска војна, поради што црквата била изложена на надворешни атмосферски влијанија и поради тоа делумно се уништени некои фрески. Црквата има фрески и на надворешната фасада, но се наоѓаат во лоша состојба. Селската слава секогаш се паѓа во понеделник.

КАТОЛИЧКИ ВЕРСКИ ОБЈЕКТИ

Во последните децении на деветнаесетиот век во Струмица се направиле првите обиди за пробив на католиштвото. Во 1897 година во Струмица имало околу 40 унијатски домаќинства со 5 свештеници, но набрзо бројот на унијатите бил намален и целосно ликвидиран. Повторната појава на католиштвото е врзано со доаѓањето на бегалци од Кукуш и кукушко во времето на војните од 1912 до 1918 година. Денес, католичката вера е трета по бројност верска заедница. Во неа спаѓаат верници од двата обрета: Источен (визанстиско-македонски) и Западен (римски). На чело на католичката црква од 2005 година е бискупот д-р Кири Стојанов, кој е по потекло од струмичкото село Радово. Тој е прв бискуп од македонско потекло. Денес покрај двете католички цркви во Струмица, католички верски објекти имаме и во селата: Радово, Нова Маала, Секирник и Петралинци. Ние овде ги издвојуваме следниве цркви:

Црква „Успение на Пресвета Богородица“ - Струмица

Црквата е католичка и изградена во 1925 година од страна на монсињор отец Атанасие Иванов во чест на Успение на Пресвета Богородица. Првата служба се служела на Велики Четврток 1925 година. На 25 јули 1925 г. владиката Дионизије Њаради ја благославил парохиската црква, а во 1931 г. и ја посветил. Од 1971 до 1975 година била извршена генерална реконструкција на парохиската црква, која во 1988 г. ја благословил владиката Јоаким Хербут. На 21 септември 1991 г. била започната градбата на пасторалниот центар, која била завршена за две години. На 1 мај 2001 г. оваа парохиска црква била прогласена за Катедрална црква на Апостолскиот Егзархат во Македонија од страна на папата Јован Павле II, а за прв егзарх бил именуван Јоаким Хербут. Од мај 2002 година црквата пак се доградува, изработен е иконостас, а насликани се и икони и фрески во апсидата.

Црква „Св. Иван Крстител“ - Струмица

Црквата е католичка и се наоѓа во Струмица на транзитниот пат Радовиш-Струмица- Валандово. На 7 јуни 2008 година започнало со изградба на оваа црква, а темелите ги поставиле претставникот на Светиот Престол во Македонија, архиепископот Сантош Абрил Кастиело и скопскиот бискуп, Киро Стојанов. Црквата е осветена на 5 јули 2015 година од страна на скопскиот бискуп и апостолски егзарх, Киро Стојанов.

Парохиска црква „Св. Пророк Илија“ – Радово

Оваа парохиска црква се наоѓа во село Радово. Таа е основана од страна на бежанци, кои побегнале од кукушкиот регион во 1913 година, по Балканските војни. Оваа црква претставува продолжение на црквата од с. Алексово, во кукушкиот регион и најголемиот дел од унијатските верници се оттаму. Двајцата свештеници, кои пристигнале тука и проповедале, биле прогонети во 1918 година од новата српска власт. Ова село денес е со единствено село во Македонија, каде сите жители се со католичка вероисповед и претставува основна клетка на католицизмот во Македонија. Од овде потекнува и денешниот бискуп на католичката црква, д-р Киро Стојанов. Жителите селото го нарекуваат „Мал македонски Рим“.

ЕВАНГЕЛОСКО – МЕТОДИСТИЧКИ ОБЈЕКТИ

Во Струмица во периодот на османлиското владеење се појавуваат првите протестантски мисионери. Во 1882 година протестантството ги добило првите членови во Струмица. Евангелската црква била создадена во 1890 година. На 6 ноември 1890 година во Струмица се одржала Конференција на која целосно се организира црковната Заедница. Во 1894 година било отворено првото црковно училиште, кое било признато во 1906 година. Во 1895 година Струмичката црква потпаднала под грижа на Солунската мисијска станица. Во 1906 година била изградена и првата Црква во Струмица со додатна просторија за училиште. Најтежок период за Заедницата бил периодот по Втората светска војна, но сепак при крајот на осумдесетите години на претходниот век се добила дозвола и се изградил нова цркво во Струмица. Евангелско - методистички цркви денес покрај во Струмица, има и во селата: Колешино, Муртино, Моноспитово и Вељуса. Ние ги издвојуваме следниве цркви:

Евангелско – методистичката црква - Струмица

Во 1987 година евангелско-методистичката заедница добила дозвола за изградба на нова црква, а старата црква била срушена и на нејзиното место започнала изградбата на новата црква. Новата црква во Струмица била осветена на 15 октомври 1989 година. Во 2000 година бил изграден Социјалниот центар, кој во чест на славната мисионерка Елена Стон бил наречен „Мис Стон Центар“. Центарот почнал со работа во 2001 година и од него храна добивале по 150 лица. Член на оваа црква беше и поранешниот македонски претседател, Борис Трајковски.

Евангелско - методистичка црква – Колешино

Во Колешино во 1890 година формирана е евангелско - конгрешанската црква. Меѓу првите луѓе, кои ја прифатиле оваа религија бил Мане Изов, кој и самиот имал Библија со која проповедал. Во 1922 година Колешинската евангелско - конгрешанска црква, заедно со сите Евангелски цркви во Вардарска Македонија се припојуваат кон Епископалната Методистичка црква во Кралството СХС. Во 1968 година била изградена денешната црква и во неа има натпис од Библијата „Бог е љубов“.

Освен Евангелско- методистичката црква, од протестанските вери денес во Струмица и струмичкиот регион, може да се сретнат и следниве цркви: христијанско – адвентистичка и црквата на Јеховините сведоци. Од овие цркви ќе ги издвоиме следниве:

Христијанско – адвентистичка црква - Колешино

Оваа црква е формирана во 1947 година и богослужбите најпрво се држеле во куќа. Адвентизмот во Колешино го донел бугарски проповедник. Адвентизмот учи за подготовката на луѓето за Второто Христово доаѓање. Исус Христос е еден бог, а други светци не постојат. Оваа вера забранува да се јаде месо од свиња и зајак. Денешната црква е направена 1968 година од средства од сите македонски адвентистички цркви. Адвентистичка црква во струмичкиот регион има уште во градот Струмица. Денес во Колешино има околу 15 семејства кои членуваат во оваа вера. Богослужбите се држат во сабота наутро. Адвентистичка црква има и во Струмица.

Црква на Јеховини сведоци – Колешино

Оваа црква е формирана во 1952 година, а денешната зграда се наоѓа на крајот од селото, на патот кој води кон Колешинскиот водопад. Богот - Отец според оваа религија се нарекува Јехова и јеховините сведоци веруваат дека ќе нема Второ Христово доаѓање на земјата, туку Божјото царство е овде на земјата. Богослужбите се во недела наутро и во оваа црква во Колешино членуваат околу 10 семејства.

МУСЛИМАНСКИ ВЕРСКИ ОБЈЕКТИ

Со доаѓањето на Османлиите во втората половина на XIV век на Балканот и во Македонија, почнало да се шири и муслиманството. Бројот на муслимански верници се зголемувал во следните 5 векови. Но, по 1912 година и завршувањето на османлиското владеење со Македонија, илјадници припадници на муслиманската вероисповед, поради притисокот од страна на земјите победници во Балканските војни и Првата светска војна, ги напуштиле своите домови и заминале за Турција.

Поради намалувањето на муслиманското население во градот, Орта џамијата се затворила, но во 1985 година се изградила Сеид Нур Ел Араби џамијата. Муслиманските верници се под надлежност на Штипското муфтиство. Џамии освен во Струмица, може да се најдат и во неколку села од струмичкиот регион: Дорломбос, Орманли, Мемишли, Банско, Баница, Еднокуќево, Иловица, Радово, Нова Маала, Висока Маала, Василево, Градошорци и Доброшинци. Ние ги издвојуваме како поважни следниве активни и поранешни џамии.

Пир Сеид Нур или Сеид Нур ел Араби џамија- Струмица

Оваа џамија се наоѓа во горниот дел на Струмица. Првично во 1985 година, џамијата била изградена како мала капела, а во 1990 година е проширена. Во 2010 година се извршува дополнително проширување на џамијата и нејзина доградба. Минаретото на џамијата е изградено во две фази. Во првата фаза во 2011 година било изградено во висина од 12 метри, а во втората фаза во 2013 година минаретото било целосно завршено, во висина од 37 метри. Инаку џамијата го добила своето име по големиот египетски научник и професор Сеид Нур ел Араби, кои дошол и живеал на овие простори тука.

Стара Џамија - Баница

Старата џамија е муслимански објект од XVI век и е изградена со османлиски стил на архитектура. Оваа џамија се наоѓа во селото Баница и денес не е активна џамија. Освен џамијата во минатото имало амам и текија која во периодот од 1912 до 1918 година била напуштена и срушена со земја, а во која се наоѓал гроб на некој познат турски паша.

Џамијата во Баница била ограбена од Бугарите во 1913 година, но сепак Турците од селото ја одржувале до 1955 година кога поголемиот дел од нив се иселиле. Годината на градба на џамијата е непозната. Како доказ за постоењето на џамија во Баница кон крајот на 16 век е пописот од 1570 година каде меѓу другите се запишани и Хаџи Дервиш - имам и Мустафа Јахја – муезин. Начинот на градење и стилските особености не упатуваат на крајот на 16 век,. Таа е од типот на еднопросторните куполни џамии со трем на северната страна со димензии од 9.54 метри на 10.35 метри.

Џамија – Еднокуќево

Џамијата во Еднокуќево се претпоставува дека потекнува од XVI век. Џамијата има едно минаре и градена е со тула. Таа е активна џамија денес за верниците од село Еднокуќево. Дворот на џамијата, партерно е уредена со бекатон, 40 м2, кои беа финансирани од страна на Општина Босилово.

II. АРХЕОЛОШКИ ЛОКАЛИТЕТИ

Римска терма – Банско

Објектот претставува всушност доцноримско термоминерално лекувалиште (Balneum) кое е подигнато во III и IV век. Тој се наоѓа на околу 12 км оддалеченост источно од Струмица, во подножјето на планината Беласица. Термата е откриена во 1978 год. при копањето на темелите на хотелот „Цар Самуил“. Објектот ги користел лековитите води на изворот „Парило“, кој се наоѓа на 50 метри југозападно од него, чиј капацитет е 42 литри во секунда, а температурата е 72°C. Во бањата досега се откриени 11 простории со вкупна корисна површина од 623 м². Сидовите се зачувувани во височина од 2 метра до 6,70 метри.

Зачуваноста е најголема во просториите што служеле како сауна и базенот со ладна вода – фригидариум. Во сите простории се зачувани подовите, кои се градени од тула и малтер и почетните партии од сводните конструкции. Зачуван е и комплетниот систем на подното и сидното затоплување, а зачувани се и доводните и одводните канали. Со последните ископувања пронајдени се нови објекти во кои се откриени полихромни подни мозаици од средината на IV век.

Хункар џамија – Струмица

Една од најважните џамии од османлискиот период во Струмица е Хункар џамијата. Оваа џамија струмичани ја нарекуваат Хункар џамија. Бидејќи Хункар значи султан и ја изградил султанот, луѓето ја нарекувале џамијата Хункар џамија. Во османлискиот архив под Претседателството на Државниот архив на Република Турција стои дека во Струмица има две џамии наречени Султан Мурад џамија и исто така Султан Селим џамија. (BOA.C.EV. 306-15551; BOA. C.EV. 14-683). Хункар џамијата мора да биде една од овие две џамии споменати во архивите. Џамијата Хункар денес е во урнатини. Уништени се покривот и северниот ѕид на џамијата, но 3 ѕида се уште стојат. Сидот во михработ и западниот дел на џамијата сè уште стои. Од источната фасада останува дел од ѕидот. Минарето на џамијата е во урната состојба.

Орта Џамија – Струмица

Орта - џамија претставува сложен комплекс на објекти кои се наоѓаат во старото урбано јадро на градот. На овој локалитет се пронајдени наоди од хеленистичкиот, римскиот, доцноантичкиот и средновековниот период. Овде е пронајден мермерен постамент од статуа од крајот на II и почетокот на III век, со натпис: На добар час градот му постави статуа на својот патрон великиот Тибериј Клавдиј Менон, за неговата благонаклоност и квалитети. На овој локалитет се наоѓаат и остатоци од објект кој можеби претставува ранохристијанска базилика. При крајот на XI век – почеток на XII век овде била подигната трикорабна црква посветена најверојатно на Пресвета Богородица, за која се говори во повелбите на српскиот владетел, Стефан Душан (1331-1355) и византискиот владетел, Јован Кантакузин (1347-1354). Во црквата е откриен синтронос, што укажува на епископскиот карактер на црквата. Црквата била опожарена во XIII век по што на оваа место никнала голема средновековна некропола која била користена се до XVII век. На нејзино место била подигната џамија наречена Орта (Средна) џамија во 1613/14 година (1022 г. по хиџра). Локалитетот Орта-џамија се уште се истражува.

Тврдина Цареви кули - Струмица

Тврдината „Цареви Кули“ се наоѓа на врвот на ридот над градот Струмица и претставуваат археолошки локалитет од различни временски периоди: од праисторијата па сè до доцен среден век. Праисториската населба на Цареви кули се наоѓа на врвот на ридот, односно на стратешки и непристапен терен. Во текот на доцноантичкиот период се појавува првата фортификација на врвот од ридот. Во средновековието Цареви кули била значајна тврдина, обласно средиште со урбани англомерации надвор од тврдината. Опоколена со бедемско платно засилено со кули, тврдината била некој вид одбранбен и набљудувачки центар. Нејзината непристапност на врвот на ридот, опкружена со клисури под кои се наоѓаат поројните рекички Коритниче и Св. Илијски порој, е значајна поради нејзината лесна одбрана. Погодностите кои ги дава стратешки избраната положба како јак отпорен пункт и дава можност за релативно лесна одбрана и покрај релативно скромните бедеми и кули. На ваквата тврдина не можело да се пријде со опсадни напави, а поради карпестата подлога и поткопувањето на бедемите било оневозможено. Со доволни залихи на вода и храна таа практично била неосвоива. Тоа јасно го воочуваат и современиците кога зборуваат за некои тврдини кои не можат да се завземат на јуриш. Пирг-кулата се наоѓа на највисоката точка на платото и е поставена врз карпа. Кулата која имала најмалку 2-3 ката била во функција на раководен центар на одбраната, а воедно била и дворно место на старешината. Пирг-кулата е специфична и е единствена од ваков тип на Балканот.

Струмин гроб - Баница

Струмица гроб е средновековен гроб, кој се наоѓа на 3 км западно од Струмица, во близина на с. Баница. Гробот има мавзолеен изглед и се состои од 9 слоеви делкан бигор. Гробот е висок 230 см, широк 240 см и долг 400 см. За настанувањето на гробот кај народот постојат повеќе легенди. Една од нив е дека гробницата припаѓала на Струма, ќерка на некој заповедник на Словените на Струмичката област. Според оваа легенда, се вели дека градот бил опсаден од силна византиска војска, која долго време не успевала да го освои градот. Тогаш се случило предавството на Струма, која била вљубена во византискиот војсководач и му ја открила тајната за неосвоивите Цареви Кули. Тајната се состоела во тоа да потковиците на коњите им бидат заковани наопаку. Со тоа коњите лесно се искачиле по стрмните карпи кон тврдината. Византијците ја освоиле тврдината, а таткото ја проколнал ќерка си: кога ќе умре земјата девет пати да ја исфрла од земја. Деветте слоеви делкан бигор легендата ги поврзува со деветте исфрлања и погребувања на Струма. Според археолошките истражувања постојат индикации дека овој гроб потекнува од османлискиот период. Но, дали гробот потекнува од османлискиот период или легендата за Струма е точна не може да се каже ништо со сигурност.

Мерата – Баница

„Мерата“ е археолошки локалитет кој се наоѓа во Баница, општина Струмица. „Мерата“ претставува термален објект од доцноантичкото време. Во 1990 година, при копањето на темели за подигање на приватана кука, во самото село, во местото наречено Мерата биле откриени остатоци од темели на сидови. Веднаш потоа Завод и Музеј – Струмица извршил заштитно ископување, на длабочина од 0,50 м. Се констатирани темели од сидови што се протеѓале во југоисточен и северозападен правец, односно станувало збор за поголем објект од термален карактер, кој според начинот на градењето и внатрешната организација отстапува од вообичаените доцноантички бањи. Термалниот простор го сочинуваат четири простории.

Феудалната кула - Струмица

Овој објект, кој се наоѓа на ул. „Охридска“ и е изградена најверојатно во османлискиот период и служела за живеење и одбрана. Кулата е изработена од делкан бигор, а нејзината основа е квадратна со димензии 6,9 x 6,9 м. Кулата се состои од подрум, приземје и три ката. Од вториот и третиот кат на кулата се спуштени дрвени чардаци.

Пирго – Мокриево

Пирго е средновековна кула, која се наоѓа над селото Мокриево. Кулата датира од периодот на владеењето на Цар Самуил (976-1014 г.) и денес се наоѓа во урнатини сочувана некаде во висина од околу 2 метри. Кулата се поврзува непосредно со Беласичката битка од 29 јули 1014 година, кога Самуил соочен со нападот на Василиј II, изградил многубројни тврдини и попатни кули за одбрана на својата територија. По пробивањето на бедемите на Цар Самуил, од страна на Василиј II дошло до решавачка битка, која се случила според некои историчари над селата Мокриево и Борисово во близина на оваа кула, која народот ја нарекува Пирго. По битката, некои од Самуиловите кули и бедеми биле разрушени од Византијците, меѓу кои е можно да била и оваа кула.

Локалитетот „Мачук“ - Струмица

Овој локалитет се наоѓа во близина на Орта - џамија. Тој претставува урбана палата подигната меѓу IV и VI век и претставува мал дел од некогашниот антички град, кој постоел на овие простори. Од него денес се зачувани само основите на објектот, остатоци од мозаиците и фреско – живописот, по што е определена и неговата старост.

Момин бунар - Струмица

Бунарот се наоѓа во источниот дел на градот. Тој е со длабочина од 11 метри. Порано претставувал попатна станица на патот кон Солун. Го изградил некој Турчин во спомен на неговата болна ќерка, која му оставила аманет после нејзината смрт, нејзината облека да ја продаде и од парите добиени за неа да изгради бунар. Бунарот беше уреден во 2004 година.

III. СТАРА ГРАДСКА АРХИТЕКТУРА

Од периодот на Кралството Југославија се повеќето од куќите со стара градска архитектура, кои денес ги наоѓаме на ул. „Маршал Тито“, поранешната стара струмичка чаршија. Има околу 30-тина такви куќи, кои се градени во периодот меѓу 1920 и 1935 год. кои имаат неокласицистички и необарокни обликовани карактеристики, кое се манифестира со релјефна обработка на малтерот од нивните фасади. Куќите се состојат од приземје, каде има отворено дуќани и кат, кој се користи за домување. †

Зградата на Општина Струмица

Зградата на Општина Струмица е објект граден во периодот од 1926 до 1931 година. Се наоѓа наспроти малиот градски парк. Таа претставува трикатна аголна зграда со извлечен балкон, со готско - романични полустолбови и флорална декорација. Повеќе пати зградата е реставрирана. Денес е седиште на Општина Струмица, каде се сместени канцелариите на градоначалникот, општинската администрација и повеќе подрачни министри.

Хотел “Српски краљ” - Струмица

Овој објект претставува двокатна зграда со поткровни простории, градена во периодот од 1926 до 1928 година. Се наоѓа на улица „Маршал Тито“, наспроти Собранието. Зградата е богато декорирана со класицистички елементи и со флорална декорација на венечот, над и под прозорците. Во градбата има влијанија од западноевропската архитектура. Просторот е решен со приземје кое било градска кафеана, кат каде имало хотелски апартмани и поткровни простории. Од 1948 година била национален магазин (НАМА) за потоа да стане дел од трговското претпријатие “Југопромет”. По денационализацијата на овој објект, денес се наоѓа во сопственост на ПроКредит банка.

Куќа на д-р. Александар Белев

Овој објект претставува двокатна куќа со балкон извлечен напред, подигната во 1930 година и се наоѓа наспроти малиот градски парк. Куќата е изградена од страна на семејството Белеви во чија сопственост останува се до 1968 година, кога е купена од семејството Дончевски и во дел од неа денес е сместена туристичката агенција “Атлантис”. На куќата се забележува богата флорална декорација и антички столбови. Забележителни се машката и женската фигура со кои, исто така, е декорирана куќата. Машките фигури се претставени како Атласи кои го држат балконот, а женската е претставена како скулптура на врвот на куќата и симболизира мир. Куќата има сегменти од римската уметност и класицизмот.

IV. MEMORIЈАЛНИ СПОМЕНИЦИ

Споменик на Гоце Делчев

Споменикот се наоѓа на централниот градски плоштад. Споменикот е подигнат по повод 100 годишнината од раѓањето на Гоце Делчев и неговото често присуство во овој град. Статуата на Гоце Делчев е од лиена бронза со висина од 5, 20 метри и ја симболизира борбата за слобода. Лево и десно од статуата на Гоце Делчев има две странични мермерни платна со релјеф, на кои има 16 фигури на револуционери со висина над 2 метри. На позадината од мермерните платна има текстови со револуционерни мисли. Реализацијата на споменикот започнала 1973 година, а завршила на 11.12 1976 година. Споменикот е дело на академскиот ликовен уметник Бранко Конески, а партерното решение е дело на архитектот Мирјана Волинец. Во 2011 година, при уредувањето на градскиот плоштад се поместија двете странични мермерни платни и се вклопија со статуата на Гоце Делчев.

Споменикот „Македонија“

Овој споменик е посветен на починатиот македонски претседател, Борис Трајковски (26.02.2004 г.). Споменикот е висок 5,6 метри и се состои од мермерен постамент од 2 метри и 3,6 метри бронзен дел во облик на латинската буква „V“. Бронзениот дел се состои од висока фигура на жена, која во раката држи крст и ореол и преден дел каде е поставена бистата на Борис Трајковски. Споменикот беше откриен на 11.12.2005 год. и е дело на рускиот уметник, Григориј Потоцки.

Овој документ е креиран во рамки на проектот "Обединети во различностите / United in diversity"
спроведуван од страна на Центар за истражувања и анализи HOVUS Струмица,
со поддршка на National Democratic Institute - NDI North Macedonia.

Автор на текст:

Аце Стојанов

Лектор:

Васка Кирова

Соработници:

Ана Клесова

Абдуљ Амедов

Ѓорги Милушев

Дизајн:

Мартин Ристов

Фотографии:

Столе Ангелов

Ангела Витанова

Архива

Благодарност до сите верски заедници за нивната соработка

